

DOI: <https://doi.org/10.36719/2663-4619/121/108-111>

Səbuhi Həşimov

Heydər Əliyev adına Hərbi İnstitut
<https://orcid.org/0009-0003-2982-7220>
sebuhihashimov83@mail.ru

Müasir idarə olunan raket sistemləri və onların tətbiq sahələri

Xülasə

Müasir texnologiyaların inkişafı hərbi sahəsindən də yan keçməmiş, idarə olunan raket sistemlərinin yaranması və geniş tətbiqi ilə nəticələnmişdir. Bu sistemlər müasir döyüş meydanında yüksək dəqiqlik, uzaq məsafədən hədəfə zərbə endirmə qabiliyyəti və çoxşaxəli tətbiq sahələri ilə fərqlənir və dost qüvvələrin şəxsi heyətinin itkilərinin minimuma endirilməsinə xidmət edir. İdarə olunan raket silahları müxtəlif növ döyüş əməliyyatlarında hücum və müdafiə, texnikaların və canlı qüvvənin məhv edilməsi, strateji hədəflərin vurulması və hava hücumlarından qorunma məq-sədilə istifadə olunur. Müxtəlif ölkələr tərəfindən istehsal edilən bu sistemlər müasir hərbi strategiyanın ayrılmaz hissəsinə çevrilmişdir. Bu məqalədə idarə olunan raket sistemlərinin növləri, texnoloji xüsusiyyətləri və onların tətbiq sahələri ətraflı şəkildə təhlil ediləcəkdir. Qeyd olunan raket silahları müasir orduların əsas elementlərindəndir və müxtəlif hərbi əməliyyatlarda geniş tətbiq olunur. Bu silahlar hədəfə dəqiq zərbə endirmək üçün hazırlanır və bir çox fərqli növdə mövcuddur. Son illərdə Azərbaycan ordusunun silah arsenalına bu sistemlərin bir çoxu əlavə olunmuşdur.

Açar sözlər: idarə olunan, raket, tətbiq sahələri, hava, yer

Səbuhi Həşimov

Heydər Əliyev Military Institute
<https://orcid.org/0009-0003-2982-7220>
sebuhihashimov83@mail.ru

Modern Guided Missile Systems and Their Fields of Application

Abstract

The development of modern technologies has not bypassed the military field, resulting in the emergence and widespread use of guided missile systems. These systems in modern battlefield is distinguished by its high accuracy, the ability to strike targets from a long distance and versatile areas of application, and serves to minimize the losses of friendly forces' personnel. Guided missile weapons are used in various types of combat operations for the purpose of attack and defense, the destruction of equipment and manpower, the destruction of strategic targets and protection from air attacks. These systems, produced by various countries, have become an integral part of modern military strategy. This article will analyze in detail the types of guided missile systems, their technological features and their areas of application. The mentioned missile weapons are one of the main elements of modern armies and are widely used in various military operations. These weapons are designed to deliver precise strikes to targets and are available in many different types. In recent years, many of these systems have been added to the arsenal of the Azerbaijani army.

Keywords: guided, missile, branches of application, air, ground

Giriş

Qeyd etdiyim kimi, idarəolunan raket sistemlərinin bir çox növləri vardır. Onlardan aşağıdakıları qeyd etmək olar:

Yer-Yer Raketləri

Bu raketlər yer üzərindəki hədəfləri vurmaq üçün nəzərdə tutulub. Məsələn: taktiki ballistik raketlərdir. Bunlardan *Polonez*, *LORA*, *Ekstra* və s.

Yer-Hava Raketləri

Hava hücumlarına qarşı müdafiə üçün istifadə olunur. Məsələn: *Patriot*, *S-300*, *S-400*, *Barak-2* kimi havadan müdafiə sistemləri.

Hava-Yer Raketləri

Hərbi təyyarələrdən yer hədəflərinə zərbə üçün nəzərdə tutulub. Məsələn: *AGM-65 Maverick*, *SOM*, *HGK*, *KGK*, *Teber MAM-L*, *MAM-C*, *Spike NLOS*, *Lahat*.

Hava-Hava Raketləri

Hava döyüşlərində istifadə olunur. Məsələn: *R-73*, *Bozdoğan*, *Gökdoğan*.

Dəniz-Dəniz Raketləri

Dənizdə gəmiləri vurmaq üçün istifadə olunur. Məsələn: *Exocet*, *Harpoon*, *Spike*.

Ballistik Raketlər

Uzaq və orta mənzilli olurlar. Məsələn: *Sarmat*, *İskəndər-M*, *Bora-1*, *Bora-2*, *Tayfun*.

İstifadə Məqsədləri

- **Hücum əməliyyatları:** düşmənin müxtəlif növ hədəflərini məhv etmək üçün.
- **Müdafiə əməliyyatları:** hücum edən düşmənin hava və ya yer hücumlarını dəf etmək üçün.
- **Strateji nəzarət:** uzaq məsafəli strateji hədəflərə zərbə üçün.
- **Terrorla mübarizə və lokal əməliyyatlar:** kiçik və dəqiq hədəfləri məhv etmək üçün.

Tədqiqat

Azərbaycanın 44 günlük Vətən müharibəsində istifadə etdiyi idarə olunan raket sistemləri müasir texnologiyalar əsasında hazırlanmış və yüksək dəqiqliklə hədəfləri məhv etmək qabiliyyətinə malik idi. Lazer güdümlü bu raket silahları həm hücum, həm də müdafiə əməliyyatlarında geniş şəkildə tətbiq olundu. Aşağıda bu raketlər və onların tətbiqi barədə ətraflı məlumat verilmişdir.

Azərbaycan Silahlı Qüvvələrinin istifadə etdiyi idarə olunan raket silahlarının bəziləri haqqında qısa məlumat

1. İsrail istehsalı raket sistemləri:

- *LORA (Long-Range Artillery Rocket):* uzunməsafəli idarə olunan yer-yer tipli raket sistemidir. Raket 2003 noyabr, 2004 mart və 2006-cı ildə sınaqdan keçirilib, 2007-ci ildən silahlanmaya daxil olub (Nəziyev, 2022). 400 km-ə qədər məsafədə yüksək dəqiqliklə hədəfi vurmaq qabiliyyətinə malikdir. Strateji obyektlərin məhv edilməsi üçün istifadə olunub. Vətən müharibəsində aktiv istifadə olunan bu raketin vurma dəqiqliyi 10 metrdən çox deyil.

- *Ekstra:* Azərbaycan ordusunda *Şimşək* adı ilə istismar edilir. “30 km-dən 150 km-dək məsafədə hədəfləri 10 metr dəqiqliklə məhv edən səsüstü raket silahıdır” (Modern.az, 2016).

- *Harop (Kamikadze PUA):* “kamikadze” tipli pilotsuz uçuş aparatı (PUA) kimi tanınır. Özünü düşmən hədəfinə çırparaq məhv edir. “Harop, aşağı və yüksək intensivlikli münəvişə, şəhər müharibəsi və terrorla mübarizə əməliyyatları da daxil olmaqla, müxtəlif döyüş ssenarilərində istifadə edilə bilən 15 kq döyüş başlığına malikdir” (The Aviationist, 2022). Rəbitə mərkəzləri, radar sistemləri və digər strateji hədəfləri məhv etmək üçün geniş istifadə olunub. Vətən müharibəsi zamanı düşməni hətta səsi ilə qorxuya salan bu silah *S-300*, *Tor-2M*, *Osa-2* kimi havadan müdafiə sistemlərini asanlıqla məhv edib.

- *Spike-NLOS raketləri:* Rafael şirkətinə məxsus idarə olunan raket sistemidir. “Spike-NLOS raketləri 1000 metrdən 30 km-ə qədər uzaqlıqda olan zirehli və zirehsiz hədəfləri məhv etmək imkanına malikdir” (*Spike Hawk sistemi: Texniki xidmət təlimatnaməsi* [p/n C6H12200A], n.d.). Azərbaycan ordusunda havadan yer hədəflərini məhv etmək üçün platforma olaraq helikopterdən istifadə olunur (hava-yer variantı üçün). Digər variantda isə quru qoşunlarda olan 8 km-ə qədər hədəfi məhv edən əldə daşındır və düşmənin canlı qüvvəsi, zirehli texnikaları, dayaq məntəqələrini məhv etmək üçün istifadə olunub.

- *Lahat:* idarə olunan raket sistemi 44 günlük Vətən müharibəsində vertolyotlardan atəş açılmaqla istifadə edilmişdir. “Raketin döyüş başlığının çəkisi 2,5 kq, maksimum atış məsafəsi isə 13 km-ə qədərdir” (Newssky, 2021).

- *Barak-8* zenit raket kompleksi İsrailin Rafael şirkəti tərəfindən hazırlanmışdır və 90 km-ə qədər hədəfləri məhv etmə qabiliyyətinə malikdir. Maksimum məhvetmə hündürlüyü 16 000 m olan ZRK-nin raketinin döyüş başlığı 60 kq-dır. “Raket aktiv arayıcı başlıq sayəsində hədəfə yönəlir və sürəti 680 m/san-dir” (Center for Strategic and International Studies [CSIS], 2023).

2. Türkiyə istehsalı raket sistemləri:

Bayraktar TB2 PUA-lardan atılan raketlər: “Milli ağıllı sursat Roketsan MAM-L və MAM-C döyüş meydanlarının vazkeçilməz elementinə çevrilib” (Elbit Systems, n.d.). Bu tipli raketlər tanklar, zenit-raket kompleksləri, artilleriya qurğuları və digər hərbi texnikaların, düşmənin canlı qüvvəsinin məhvində mühüm rol oynayır. MAM-C raketinin hədəfi məhv etmə məsafəsi 3–8 km, MAM-L raketinin isə 8–14 km-dir. “İdarəetmə sisteminə görə idarə olunan aviasiya raketləri bölünür: müstəqil idarəetmə sistemi, teleidarəetmə sistemi, özü tuşlama sistemi, kombinə olunmuş idarəetmə sistemi” (Banker.az, 2020).

3. Belarus istehsalı raket sistemləri:

- *Polonez raket kompleksi*: 200 km-ə qədər hədəfləri dəqiq vurmaq qabiliyyətinə malikdir. Maksimum 30 metr sapma ilə iri hərbi obyektlərin, düşmənin artilleriya və rabitə mərkəzlərinin məhvində istifadə edilir. “*Polonez*, Belarus dövlətinə məxsus *BelSpetsVneshTechnika* müəssisəsi tərəfindən hazırlanmış yeni çoxlu buraxılış raket sistemidir” (Army Technology, 2016). O, köhnəlmiş *Uraqan* və *Smerç* artilleriya raket sistemlərini əvəz etmək üçün nəzərdə tutulub.

4. Rusiya istehsalı raket sistemləri:

- *S-300PMU2 kompleksi*: 3–150 km-ə qədər (bəzi variantlarda 200 km) uzaqlıqda və 27 km-ə qədər hündürlükdə olan hava hədəflərini məhv etmək üçün nəzərdə tutulub. “Azərbaycanda istismar olunan bu variantda atışdan 5 dəqiqə sonra kompleks öz yerini dəyişə bilər” (Poliqon.az, 2021).

- *BUK-MB*: orta mənzilli hava hücumundan müdafiə sistemidir. Təyyarə, helikopter, qanadlı raketlərə qarşı tətbiq olunur. Atıcı (9A310MB) və doldurucu (9A39MB) qurğu olmaqla iki heyətdən ibarətdir. “Məhv ediləcək hədəfin maksimum sürəti 1200 m/s, aşkar etmə uzaqlığı 95 km, məhvetmə uzaqlığı 50–85 km-ə qədər (növbədən asılı olaraq), məhvetmə hündürlüyü isə 25 km-ə qədərdir” (Baykar Technologies, n.d.).

Tətbiqi Ərazilər və Effektivlik

44 günlük müharibə zamanı bu raketlər zirehli texnikaların məhv edilməsində, rabitə və radar sistemlərinin sıradan çıxarılmasında, hərbi bazaların və silah anbarlarının vurulmasında, strateji obyektlərin zərərsizləşdirilməsində mühüm rol oynadı. Xüsusilə *LORA* və *Polonez* raketləri ilə Ermənistanın əsas hərbi obyektləri, *Bayraktar* PUA-ları və *Harop* idarə olunan kamikadze PUA-lar ilə isə döyüş meydanında düşmənin canlı qüvvə və texnikaları uğurla məhv edildi. Bu məqsədlərə nail olmaq üçün Azərbaycan öz hərbi kadrlarının hazırlığına daim diqqət yetirmişdir. Qeyd edilən raket və PUA-ların yüksək dəqiqliyi Azərbaycanın hərbi üstünlüyünü təmin etdi. “Əməliyyatlarda kamikadze dronlar və kəşfiyyat-zərbə PUA-larının hücumları tarixdə ikinci *Pörl-Harbor* hadisəsini yaşadı” (Ramazanov, 2015). Yeni texnologiyaların istifadəsi ilə bərabər bəzi sovet texnologiyalarına müasir sistemlər əlavə edilərək istifadə edilmişdir. “Azərbaycan hətta sovetlərdən qalan *AN-2* təyyarələrini sistemləşdirərək düşmən dərinliklərinə göndərmişdir” (Ordu.az, 2019). Azərbaycan silah arsenalını istər daxili istehsal imkanları, istərsə də xaricdən alınan müasir silah sistemlərinin hesabına daim artırmaqdadır.

Ali Baş Komandan İlham Əliyevin 21 avqust 2025-ci il tarixində Kəlbəcər rayonunda sakinlər qarşısındakı çıxışında dedi ki: “İkinci Qarabağ müharibəsindən sonra ən müasir PUA-lar, yeni artilleriya sistemləri alınıb, yeni döyüş təyyarələri kontraktlanıb və mövcud təyyarələr tam müasirləşdirilib. Bizim təhlükəsizliyimizin qarantı biz özümüz olmalıyıq!” (President.az, 2025).

Nəticə

Dünya müasirləşdikcə silahlar da müasirləşir. Azərbaycan daim ordusunu müasir silahlarla təmin edir və bu prosesi müdafiə sənayesində təkmilləşdirmə aparmaqla və xaricdən müasir silahlar almaqla həyata keçirir. Güclü ordu — müasir silah, savadlı və vətəninə sevən kadr deməkdir.

Ədəbiyyat

1. Baykar Technologies. (n.d.). *Official website*. <https://baykartech.com>
2. Elbit Systems. (n.d.). *Official website*. <https://elbitsystems.com>
3. Nəziyev, C. (2022). *Aviasiya silahları*. Jekoprint Çap evi.
4. Ramazanov, Q. (2015). *BUK-MB sistemi ilə silahlanmış zenit-raket hissə və bölmələrin taktikası*. Hərbi Nəşriyyat.
5. *Spike Hawk sistemi: Texniki xidmət təlimatnaməsi* (p/n C6H12200A). (n.d.).
6. Modern.az. (2016, April 1). *Modern.az*. <https://modern.az>
7. Army Technology. (2016, November 16). *Army Technology*. <https://www.army-technology.com>
8. Ordu.az. (2019, August 2). *Ordu.az*. <https://ordu.az>
9. Banker.az. (2020, October 7). *Banker.az*. <https://banker.az>
10. Newssky. (2021, January 6). *Newssky*. <https://newssky.com.az>
11. Poliqon.az. (2021, November 10). *Poliqon.az*. <https://poliqon.az>
12. The Aviationist. (2022, January 7). *The Aviationist*. <https://theaviationist.com>
13. Center for Strategic and International Studies (CSIS). (2023, April 23). *Missile threat*. <https://missilethreat.csis.org>
14. President.az. (2025, August 21). *Azərbaycan Respublikasının Prezidenti – rəsmi sayt*. <https://president.az>

Daxil oldu: 03.05.2025

Qəbul edildi: 27.08.2025